

A mordvín tárgyias igeragozás.

A fgr. nyelvek közül a magyar-, vogul-, osztják-, mordvín-nak az alanyi igeragozáson kívül tárgyias igeragozása is van. A tárgyias igeragozás nem fgr. alapnyelvi sajátosság, kifejlődése a névszói állítmányú mondatszerkezeten alapszik. Leggazdagabb a mordvín tárgyias igeragozás alakrendszere, a mordvín nyelv ugyanis kifejezheti az egyes- és többesszámi mindhárom személyű alanyon kívül mindhárom személyű egyes- és többesszámi tárgyat is: az alany személyét a birtokos személyragokkal, a tárgy személyét a *ma, ta, sa* személynévmástövekkel (vö. *mo-n, to-n, so-n* 'én, te, ő'), illetőleg ezeknek többesével. A praeteritumban az egyes- és többesszámi 3. személyű tárgy nincs külön névmási elemmel kifejezve; a conjunctivusban, az optativusban, a conditionalisban és a desiderativusban pedig egyik személyre vonatkozólag sincs kifejezve külön névmási elemmel a tárgy személye. A md. tárgyias igeragozás közelebb áll alaki szerkezetére nézve a vog.-osztj. tárgyias igeragozáshoz, mint a magyarhoz, a magyarban ugyanis a tárgy személye nincs külön alaki elemmel megjelölve (hacsak a *-lak, -lek* tárgyias személyragban nem vesszük az *-l*-t egyes- és többesszámi 2. személyű tárgyjelölő elemnek),¹⁾ ellenben az osztj.-ban és különösen a vog.-ban vannak a mordvínhoz hasonlóan azokon az igealakokon kívül, amelyekben a tárgy személye nincs megjelölve, oly igealakok is, amelyekben a tárgy 3. személye is meg van jelölve külön névmási elemmel. A md. tárgyias igeragozású igealakok közt sok eltolódás, kiegyenlítődé és történt, úgyhogy sok alak egybeesett.

A md. tárgyias igealakok rendszere közölve van: ORNATOV Mordovskaja Grammatika-jában (1838), AHLQVIST Mokscha-mord-

---

¹⁾ A *-lak, -lek* rag *-l*-jének eredetére nézve l. a hagyományos fölfogástól eltérő magyarázatomat: MNyv. XXI. 256.

winische Grammatikjában (1861), WIEDEMANN Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache-jában (1865) és PAASONEN Mordwinische Chrestomathie-jában (1909). A md. tárgyas igealakok elemzésével már HUNFALVY P. (MNy. II. 345—52) és WINKLER H. (FUF. XIII. 135) is foglalkozott. Az egyes md. tárgyas igealakok magyarázatára vonatkozó feltevéseik a következő fejtegetések után már nem szorulnak cáfolatra. Elemezzük tehát sorban az egyes md. tárgyas igealakokat mindkét főnyelvjárásban: az erzäben (E.) és a moksában (M.).

I. A tárgy egyesszámi 3. személyét a praesensben a *se 3. személyű névmástő fejezi ki, mely bizonyos hangtani helyzetekben *sa* ~ *si*-nak hangzik. Az alany személyét a birtokos személyragok fejezik ki, mégpedig az egyes szám 1. személyében *-n*, mely az erzäben lekopott, de a moksában néha még megvan: M. *pala-ša-n* < *pala-ša-m ,én csókolom őt'. vö. E. *šora-m* ,fiam'. A md.-ban előfordul néha szóvégi *m* > *n* hangváltozás, úgyhogy nem szükséges a több-birtokú alakból kiindulni: E. *šora-n* ,fiam'. Az egyesszámi 2. személyű alanyt *-k* fejezi ki (E. M. *pala-ša-k* ,te csókolod őt'), holott az egyesszámi 2. személyű birtokos személyrag *-t* (E. *šora-t* ,fiad, faid). Itt nem szóvégi *t* > *k* hangfejlődés történt, ily hangfejlődés eredeti md. szavakban nem történt, csak néhány orosz jövevényszóban (PAASONEN, Mordwinische Lautlehre = SUS.Toim. XXII. 23). A *-k* itt analógiás úton került az eredeti *-t* helyére. Az imperativusban ugyanis az eredeti szóvégi *-k*-ből *-t* lett mássalhangzó utáni helyzetben: E. *vano-k* ~ *van-t* ,nézz', *nil-k'* > *nil-t* ,nyelj'. PAASONEN, Mordw. Chrest. 010. *mol-t* ,menj'. PAASMordwLautl. 22. Ily alakpárok-nak analógiájára jött létre: *pala-ša-t mellett *pala-ša-k*. Az egyesszámi 3. személyű alanyt az erzäben néha *-zo* birtokos személyrag fejezi ki (vö. *šora-zo* ,fia'): E. *pala-ša-zo* ,ő csókolja őt'. eMar. *rama-sa-zo*. eKažl. *rama-sa-z* ,ő megveszi azt'. PAAS.MordwLautl. 13. A *-zo* személyrag ma rendszerint hiányzik már mindkét nyelvjárásban: E. M.: *pala-šj*. Előfordul a többesszámi 3. személyű birtokos személyrag is néha az erzäben eltolódással: *pala-ša-sk* < **palá ša-z.k* ,ő csókolja őt'. (Vö. *ejdisk* ,gyermekük', *bratusk* ,fitestvéreik'. REGULY: NyK. V. 89; PAASMordwLautl. 22. *tolga-sk* > *tolga-st* ,tolluk'; *kudo-sk* > *-st* ,házuk'. Fgr. Spr.³ 101.)

A többesszámi 1. sz. alanyt az erzäben *-nek* személyrag fejezi ki (*pala-si-nék* ,mi csókoljuk őt'). Ez tulajdonképpen többbirtokú személyrag, de eltolódással egyesszámi birtokot is fejez ki: **-n.k* < **-n-m.k*, vö. E. *tsora-nok* ,fiaink, fiunk', *lišme-nék* ,lovaink, lovunk'. PAAS.Chrest. 05. A praesensbeli *-nek* palatalizált mássalhangzója a praeteritumbeli *-nek* személyrag hatása alatt keletkezett. A M.-ban: *pala-ša-sk'* alak van, ennek személyragja, miként a praeteritumé is (*pala-sk'*) összefügg a *-nəšk'* (vö. *tsora-nəšk'* ,fiunk') nehezen elemezhető birtokos személyraggal (vö. PAAS.MordwLautl. 123. Chrest. 05.). A többesszámi 2. személyű alanyt az erzäben *-yk* személyrag jelöli: *pala-si-yk* ,ti csókoljátok őt'. Ez több-birtokú személyrag (E. *tsora-yk* ,fiatok, fiatok'): *-yk* < **-ntk* < **-nd.k*. NyH⁶. 111. Fgr. Spr.² 101. A M.-ban a praeteritum és a többesszámi 3. sz. tárgyat kifejező igealakok hatása alatt *-nk* és *-jənt'* személyrag is előfordul; de rendszeren *-št'*, miként a praeteritumban is, ez utóbbi összefügg a *-nəšt'*, *-ndəšt'* nehezen elemezhető birtokos személyraggal (vö. PAAS.MordwLautl. 123. Chrest. 05.). A többes 3. személyű alanyt mindkét nyelvjárásban *-ž* személyrag fejezi ki: E. *pala-si-ž*, M. *pala-ša-ž* ,ők csókolják őt'. Itt a névmástő végén nem volt *-k* többesjel, a md.-ben ugyanis szóvégi vagy a véghangzó elvesztével a szó végére került *k* magánhangzó után meg szokott maradni. Az alanyi ragozásban is előfordulnak *-k* többesjelnélküli személyragok: E. 1. *-mě*, 2. *-do*, *-de*, *-dě*. M. 1. *-mě*, 2. *-dä*, *-dě*. vö. SZINNYEI, A fgr. *-k* többesképző: NyK. XLV. 286; PAAS.MordwLautl. X, 67. Más fgr. nyelvekben is előfordulnak *-k* többesjelnélküli személyragok: votj. *soto-mi* és *soto-m*, *soto-di*, *soto-zi* és *soto* ,adunk stb.', praet. *soti-mi* és *soti-m*, *soti-di*, *soti-zi* ,adtunk stb.' *murt-mi*, *murt-di*, *murt-zi* ,emberünk stb.' Budenz-Album. 1884. 279. Más fgr. nyelvekre vö. SZINNYEI i. értékek. A md. *-ž* személyrag végén néha még megtalálható a tővégi magánhangzó: E. *pala-si-ze* ,ők csókolják őt'; vö. WIEDEMANN, Erza-mordw. Gramm. 77; BUDENZ: NyK. XIII. 84; PAAS.MordwLautl. 13. A többesszámi 3. személyű alanyt az egész md. tárgyas igeragozáson végig *-ž* személyrag fejezi ki. A *-ž* személyrag palatalizált volta is arra vall, hogy utána még palatális magánhangzó volt. A *-ž* zöngésége a szó végén azért maradt meg, mert utána eredetileg magánhangzó volt (PAAS.MordwLautl. 13).

II. A praeteritumban nincs ott a *sa* ~ *si* névmási elem, mely a tárgy egyszámi 3. személyét jelölné. Az egyszámi 1. személyű alanyt jelölő birtokos személyrag (-*n*) itt is lekopott, miként a praesensben: *pals-īs-n > E. *palija* > *palij* ,én csókoltam őt'. A M.-ban szóvégi helyzetben *j* vagy palatalizált mássalhangzó után az *a* *ä* (o : ε-vé)vé változott: *palajě*. PAAS.MordwLautl. 100. Az E.-ben *paljak* is előfordul, a -*k* itt valószínűleg analógiás fejlemény oly alakok hatása alatt, amelyeknél -*k*-s alakok változnak -*k* nélküliekkel; E. *ežin pala-k* v. *pala*. M. *ašn pala-k* v. *pala* ,nem csókoltam'. PAAS. MordwChrest. 011. MordwLautl. X, 67. A M.-ban előfordul *palajně* és ebből fejlődött *palaňě* is. Ezek az alakok a többesszámi 3. személyű tárgyat kifejező praeteritumi alakok (*palajně*, *palaňě* ,én csókoltam őket') hatása alatt keletkeztek. ORNATOVNÁL (42) a -*jě* végű alakok csak egyszámi 3. személyű tárgyra vonatkoznak, a -*jňě* végűek csak többesszámi 3. személyű tárgyra. Az egyszámi 2. személyű alanyt a M.-ban -*t* birtokos személyrag jelöli: *pals-ī-t > *palajt* ,te csókoltad őt'. Itt a praeteritum -*j* jele palatalizálta az utána következő személyragot. Előfordul a M.-ban -*k* személyrag is, az E.-ben csak -*k*: E. *paljk*, M. *palajk*. Ez a -*k* éppoly eredetű, mint a praesens egyszámi 2. személyű alakjának (E., M. *pala-ša-k* ,te csókold őt') -*k* személyragja. Az egyszámi 3. személyű alanyt az E.-ben -*še* (-*zě*), a M.-ban -*šě* személyrag fejezi ki: E. *palj-še*, *palj-zě*, M. *pala-šě* ,ő csókolta őt'. Ez egyszámi 3. személyű birtokos személyrag: *-*z*. (vö.: E. *šora-zo* ,fia'. *lišme-zę* ,lova'). Az eMar.- és eJeg.-ben szabálytalanul -*še* fordul elő: eMar. *kads-j-zš > *kadi-še* ,ő elhagyta őt', *tejš-j-zš > *teji-še* ,ő megtette azt'. Az eKažl.-ben is így: *kadi-šü*, *teji-šü*, a M.-ban is: *kadš-šü*, *tejš-šü*. Csak az eKal.-ben van meg a hangtörvényszerű alak: *kadi-zę*, *teji-zę*. PAAS.MordwLautl. 109—10. Előfordul az E.-ben -*šek'* személyrag is eltolódással (*palj-šck'*), ez eredetileg többesszámi 3. személyű birtokos személyrag: **z.k*.

A többesszámi 1. személyű alanyt az E.-ben -*nek*, a M.-ban -*ňek*, de rendszeren -*šck'*, a többesszámi 2. személyű alanyt az E.-ben -*rk*, a M.-ban -*ňk*, -*ňt*, -*št*, a többesszámi 3. személyű alanyt az E.-ben és a M.-ban -*š* személyrag fejezi ki, miként a praesensben, vö. ott. E. *palj-ňek*. M. *pala-ňek*, *pala-šck'* ,mi csókoltuk őt'.

E. *pali-yk*, M. *pala-nk*, *palajə-nē*, *pala-sf* ,ti csókoltatok őt'. E. *pali-š*, M. *pala-š* ,ők csókolták őt'.

III. A többesszámi 3. személyű tárgyat a *ss (vö. *so-n*) névmástőnek *-*i*-vel való többese fejezi ki: *ss-i > E. *si* (vö. *si-n* ,ők'), M. *saj*. (A többesszámi 1., 2., 3. személyű tárgyat jelölő személyragokat meg lehetne magyarázni az egyesszámi személynévmástőből (*ma*, *ta*, *sa*) is, ebben az esetben a praesens személyragjait analógiás hatásból kellene magyarázni, leginkább a praeteritum hatásából. Azonban egyes hangtani jelenségek ez utóbbi feltevés ellen szólnak, pl. eMar. *vanumiš* ,nézzetek, nézz minket' csakis *vanu-majš-ből magyarázható. PAAS.MordwLautl. 89—90).

Az egyesszámi 1. személyű alanyt -*n* birtokos személyrag fejezi ki, miként az egyesszámi 3. személyű tárgynál is: *pala-ss-i-n > E. *pala-ši-n*. M. *pala-šajə-n* v. *pala-ša-n* ,én csokolom őket'. A M.-ban előfordul: *pala-šaj-nē* is, itt a -*nē* több-birtokú személyrag, vö. M. *šora-nē* ,fiam', *ava-nā* ,asszonyaim' < *ava-n (birtokos személyrag) -*nā* (többesszámi mutató névmástő). Az egyesszámi 2. személyű alanyt -*t* birtokos személyrag fejezi ki: *pala-ss-i-t > E. *pala-sij-t > *pala-ši-t*. M. *pala-šaj-t* ,te csokolod őket'. A -*t* néha lekopott az E.-ben: *pala-ši*, a M.-ban rendszeren hiányzik: *pala-šaj*, de előfordul itt *pala-šaj-k* is, azaz az eredeti -*t* személyrag helyén -*k* van, miként az egyesszámi 3. tárgynál is (E., M. *pala-ša-k*), vö. ott. Az egyesszámi 3. személyű alanyt -*nz*. személyrag fejezi ki, mely eredetileg több birtokot jelölt. *pala-ss-i-nz. > E. *pala-ši-nže*. M. *pala-ši n^džē* ,ő csokolja őket'. Az E.-ben előfordul: *pala-ši-ndž*, *pala-ši-ndž* is. A fejlődés menete: -*nž* > -*n^dž* > -*ndž*, vö. a birtokos személyragnál is: E. *kožājkan^dza* ,feleségét'. *tarvazin^dza* ,sarlóját' ~ *alašanda* ,lovát', *pranda* ,fejét'. A M.-ban rendszeren: *pala-ši-nē* fordul elő. Ez az alak úgy keletkezhetett, hogy az egyesszámi 3. személyű tárgyat kifejező alakhoz hozzátették a -*nē* többesszámi mutató névmástövet. Itt tehát nincs birtokos személyrag. Mivel az egyesszámi 1. személyben volt *pala-šaj-nē* mellett: *pala-šajə-n*, *pala-ša-n*, azért az egyesszám 3. személyében is keletkezett *pala-ši-nē* mellett: *pala-šijə-n*, *pala ši-n*.

A többesszámi 1. személyű alanyt az E.-ben -*nek*, a M.-ban -*nək*, néha -*šk*, a többesszámi 2. személyű alanyt az E.-ben

-*γk*, a M.-ban *-ńk*, a többesszámi 3. személyű alanyt az E., M.-ban *-š* fejezi ki, miként az egyesszámi 3. személyű tárgynál is, vö. ott. E. *pala-šj-ńek*, M. *pala-saj-ńak'*, *pala-sa-šk'* 'mi csókoljuk őket', E. *pala-šj-γk*, M. *pala-ša-ńk* 'ti csókoljátok őket'. E. *pala-šj-š*, M. *pala-ša-š* 'ők csókolják őket'. A M.-ban a többesszámi 2. személyű alanyt *-ńł* (> *ńł'*) is fejezi ki. Ez több-birtokú birtokos személyrag: M.: *łsora-ńłłē* (*-ńłē*) 'fiatok, fiatok'. PAAS.Chrest. 05. *avańńłū* 'asszonyaitok, asszonytok' < *ava-ńš-ńłł < *ava ńš (többesszámi mutató névmástő) *-ne* (többesjel) *-tuk* (többesszámi 2. sz. személynévmástő). A szóvégi *-ū* valószínűleg a M. *-kε* símuló nyomosító elem, mely főképpen számneveknél, névmásoknál fordul elő. (PAAS.MordwLautl. 122—3; SZINNYEI: NyK. XLV. 282.)

IV. A praeteritumban a többesszámi 3. személyű tárgy nincs külön névmási elemmel kifejezve, miként az egyesszámi 3. személyű tárgy sem. Az egyesszámi 1. személyű alanyt az E.-ben *-n* birtokos személyrag fejezi ki, mely a praeteritum jelének hatása alatt palatalizálódott: *pals-ij-n > E. *palj-ń*, M. *palajš-ń* 'én csókoltam őket'. Az *-ń* néha lekopott az E.-ben, miként az egyesszámi 3. személyű tárgynál is: *palj-ja*. A M.-ban rendszeren *-ńē* a személyrag, miként a praesensben: *palaj-ńē*, ebből lett: *pala-ńē*. A *palajńē* és *palajšń* vegyüléséből lett: *palańšń*. Az egyesszámi 2. személyű alanyt *-t* birtokos személyrag jelöli: *pals-ij-t > E. *palj-t*. M. *palaj-t* 'te csókolta őket'. A *-t* helyett a M.-ban *-k* is előfordul, miként a praesensben, vö. ott. Az E.-ben néha lekopott a *-t*, miként a praesensben, vö. ott. Az egyesszámi 3. személyű alanyt *-nz*. birtokos személyrag jelöli: *pals-ij-nz. > E. *palj-ńže*. M. *pala-ńžē* > *pala-ńžēē* 'ő csókolta őket'. Az *-ńže* helyett az E.-ben *-ndę*, *-ndę* is előfordul, miként a praesensben, vö. ott. Eltolódással a többesszámi 3. személyű birtokos személyrag is előfordul itt: *-ńžek'*, miként az egyesszámi 3. személyű tárgynál (E. *palj-žek'* 'ő csókolta őt'). A M.-ban *-žšń* fordul elő rendszeren, itt tehát az egybirtokú személyrag szerepel, vö. a szóvégi *-n* névmásképzőre M. *ava-nzū* mellett: *ava-nžšń* 'asszonyai'.

A többesszámi 1. személyű alanyt az E.-ben *-ńek*, a M.-ban *-ńak'*, *-ńak*, *-šk'*, a 2. személyű alanyt az E.-ben *-γk*, a M.-ban *-ńk*, *-ńł*, *-ńł'*, a 3. személyű alanyt az E., M.-ban *-š* birtokos személyrag jelöli, miként a praesensben, vö. ott. E.: *palj-ńek*, M. *palaj-*

nök, *pala-nök*, *pala-šk* ,mi csókoltuk őket'. E. *pali-ryk*, M. *pala-nök*, *pala-ňt*, *pala-ňt* ,ti csókoltátok őket'. E. *pali-ž*, M. *pala-ž* ,ők csókolták őket'.

V. A tárgy egyesszámi 1. személyét eredetileg bizonyára csak *ma* (vö. *mo-n* ,én') személynévmástó fejezte ki, erre mutatnak a praeteritumi alakok: E. *pali-mek*, M. *pala-ma-ŋt* ,te engemet csókoltál' stb. Eredetileg tehát ilyenek voltak a praesens alakjai: E. M. *pala-mak ,te csókolsz engemet' stb. Majd az egyesszámi 3. személyű tárgyat kifejező alakokból (E. M. *pala-ša-k* ,te csókold őt'. M. *pala-ša-št* ,ti csókoltátok őt' stb.) átkerült a *ša*: E., M. *pala-ša-ma-k* ,te csókolsz engemet', M. *pala-ša-ma-št* ,ti csókoltok engemet' stb.

Az egyesszámi 2. személyű alanyt eredetileg *-t* birtokos személyrag fejezte ki, de ennek helyét elfoglalta az E., M.-ban *-k*, miként az egyesszámi 3. személyű tárgyat kifejező alakban is (E., M. *pala-ša-k* ,te csókold őt'): E., M. *pala-ša-ma-k* ,te csókolsz engemet'. Az egyes 3. személyű alanyt az E.-ben *-m*, a M.-ban *-n* jelöli: E. *pala-ša-ma-m*, M. *pala-ša-ma-n* ,ő csókolt engemet'. Eredetileg a 3. személyű birtokos személyragos alak mellett volt talán személyragnélküli alak is: *pala-ša-ma-zo ~ *pala-ša-ma (vö. az egyesszámi 3. személyű tárgynál is így: E. *pala-ša-zo* ~ *pala-ši* ,ő csókolja őt'), vagy talán nem is volt itt eredetileg birtokos személyrag. A *pala-ša-ma alakból lett elemisméltődéssel E. *pala-ša-ma-m*. Ebből azután szóvégi *m > n* hangváltozással: M. *pala-ša-ma-n*. Az E.-ben a többesszámi 2. és 3. személyben *-m'iz* használatos a praeteritumi és a többesszámi 1. személyű tárgyat kifejező *-m'iz* hatása alatt az eredeti **-m'izyk*, **-m'iz* (**-maryk*, **-mož*) helyett. A M.-ban a többesszámi 2. személyű alanyt *-št*, a 3. személyű alanyt *-ž* fejezi ki, vö. eredetüket az egyes 3. személyű tárgyat kifejező alakoknál. *-št* helyett előfordul *-šk* is, vö. ennek eredetét az egyesszámi 3. személyű tárgynál. E. *pala-ša-m'iz* ,ti csókoltok engemet, ők csókolnak engemet'. M. *pala-ša-ma-št*, *pala-ša-ma-šk* ,ti csókoltok engemet'. *pala-ša-ma-ž* ,ők csókolnak engemet'.

VI. A praeteritumban az egyesszámi 1. személyű tárgy a 3. személyű tárgytól eltérőleg meg van jelölve, mégpedig a *ma* személynévmástóval. A M.-ban a praeteritum jele, a *-j* hangátvetéssel a *ma* végére került. A md.-ban a hangátvetések gyako-

riak, vö. PAAS.MordwLautl. 69—71. Az egyesszámi 2. személyű alanyt *-t* birtokoszemélyrag jelöli, helyette *-k* is előfordul. A $t \sim k$ felcserélődését vö. feljebb. **pals-ĭ-ms-t* > E. *palĭ-mé k*, *palĭ-mi-k*. M. *pala-maj-t*, *pala-maj-k* ,te csókoltál engemet'. A 3. személyű alanyt az E.-ben *-m*, a M.-ban *-n* fejezi ki, miként a praesensben. Az *-n* a praeteritum jelének hatása alatt palatalizálódott (*-jn* > *-ń*), miként a 2. személyben a *-jt* < *jt*. E. *palĭ-me-m*, *palĭ-mi-m*, M. *pala-ma-ń* ,ő csókolt engemet'.

A többesszámi 3. személyű alanyt az E.-, M.-ban *-z*. birtokos személyrag jelöli (vö. az egyesszámi 3. személyű tárgynál): **pals-ĭ-ms-z*. > E. *palĭ-mi-ź*. M. *pala-ma-ź* ,ők csókoltak engemet'. Az E.-ben a *-mi-ź* eltolódott a többesszámi 2. személybe: *palĭ-mi-ź* ,ti csókoltatok engemet'. A M.-ban a többesszámi 2. személyű alanyt *-št*, *-šk* fejezi ki, miként a praesensben (vö. ott): *pala-ma-št*, *pala-ma-šk* ,ti csókoltatok engemet'.

VII. A többesszámi 1. személyű tárgyat a **ms* személynévmástó többese **ms-ĭ* > E. *mi* (vö. *mi-ń* ,mi'), M. **maj* jelöli. A többesszámi 3. személyű alanyt a **-z*. birtokos személyrag jelöli, vö. feljebb: **pala-ša-ms-ĭ-z*. > E. *pala-ša-mi-ź*. M. *pala-ša-ma-ź* ,ők csókolnak minket'. A többesszámi 3. személyű alak általánosult az E.-ben minden személyben, a M.-ban pedig átkerült az egyesszám 3. személyébe: E. *pala-ša-mi-ź* ,te csókolsz minket, ő csókol minket, ti csókoltok minket', M. *pala-ša-ma-ź* ,ő csókol minket'. A M.-ban a többesszámi 2. személyű alanyt *-št* (*-šk*) fejezi ki, vö. ennek eredetét feljebb. *pala-ša-ma-št*, *pala-ša-ma-šk* ,ti csókoltok minket'. Ez az alak áttolódott az egyes szám 2. személyébe is.

VIII. A praeteritumban is ugyanazok a végzetek fordulnak elő, amelyek a praesensben: E. *palĭ-mi-ź* ,te csókoltál, ő csókolt, ti csókoltatok, ők csókoltak minket'. M. *pala-ma-št*, *pala-ma-šk* ,te csókoltál, ti csókoltatok minket'. *pala-ma-ź* ,ő csókolt, ők csókoltak minket'.

IX. A tárgy egyesszámi 2. személyét a **ts* (vö. *to-n* ,te') személynévmástó jelöli. Az egyesszámi 1. személyű alanyt *-n* birtokos személyrag jelöli, miként a 3. személyű tárgynál: E. *pala-ta-n* ,én csókollak tégedet'. A M.-ban az *-n* lekopott, miként az egyesszámi 3. személyű tárgynál, s *ta-*ból *-tē* lett a többesszámi 1. és 3. személy hatása alatt: *pala-tē*. Az egyesszámi 3.

személyű alanyt az E.-ben **-nz.k* > **-nz.t*, birtokos személyrag jelöli, mely tulajdonképpen több birtokot és több birtokost jelöl, de eltolódással több birtokot és egy birtokost is: E. *tsora-nzok* ,fiai'. (Vö. a 3. személyű tárgynál is a több birtokost jelölő személyrag eltolódását: E. *pala-sa-sk* ,ő csókolja őt', *pali-žek* ,ő csókolta őt', *pali-žek* ,ő csókolta őket'.) E. *pala-ta-nzat*. A M.-ban **-nz.* jelöli az egyesszámi 3. sz. alanyt: M. *pala-ta-nza* ,ő csókol téged'.

A többesszámi 3. személyű alanyt az E.-, M.-ban a *-z.* birtokos személyrag jelöli: **pala-ts-z.* > E. **pala diž* (vö. az egyesszámi 3. személyű tárgynál: **pala-se-z.* > *pala-ši-ž*). A *t* > *d* hangváltásra vö. az alanyi ragozású: *-tado*, *-tada*, *-tad* személyragokat. PAAS.MordwLautl. 13, 18. Az egyes szám hatása alatt (*pala-ta-n* stb.) megismételték a *ta* névmást: *pala-ta-di-ž* ,ők csókolnak téged'. Ez az alak eltolódott a többes szám 1. személyébe is: *pala-ta-di-ž* ,mi csókolunk téged'. A M.-ban **pala-ts-z.*-ből **pala-deš* lett a praeteritum és a többesszámi 2. személyű tárgyat kifejező alakok hatása alatt, majd ebből az egyes szám hatása alatt elemismétlődéssel: *pala-te-deš*. Ez eltolódott a többesszámi 1. személybe is ,ők csókolnak, mi csókolunk téged'.

X. A praeteritumban is **te* személynévmástő fejezi ki az egyesszámi 2. személyű tárgyat. Az egyesszámi 1. személyű alanyt *-n* birtokos személyrag fejezi ki: **pals-i-te-n* > E. *pali-že-n*, *pali-ti-n*; M. **palaj-te-n* > *palaj-te-n* > *palas-te-n* ,én csókoltalak téged'. PAAS.MordwLautl. 35, 36, 68, 84. XII. Az egyesszámi 3. személyű alanyt. **-nz.k* > **-nz.t* v. **-nz.* birtokos személyrag jelöli, miként a praesensben, a tárgy személye azonban itt nincs megjelölve: **pals-i-nz.k* > E. *pali-žef*. M. *pala-žef* ,ő csókolt téged'. Az E.-ben előfordul *pali-ndef* is, vö. a többesszámi 3. személyű tárgynál. Néha a tárgy személye itt is meg van jelölve: E. *pali-ti-ndě*. A M.-ban *-nz.* birtokos személyraggal van az egyesszámi 3. személyű alany rendszerint megjelölve: **pals-i-nz.* > *pala-žě*.

A többesszámi 3. személyű alanyt az E.-, M.-ban *-z.* birtokos személyrag jelöli: **pals-i-ts-z.* > E. *pali-di-ž*. M. *pala-de-ž* ,ők csókoltak téged'. Ez az alak eltolódott a többes szám 1. személyébe: E. *pali-di-ž*, M. *pala-deš* ,mi csókoltunk téged'.

XI. A többesszámi 2. személyű tárgyat a **te* névmástő

többese jelöli. A többesszámi 3. személyű alanyt *-z*. birtokos személyrag jelöli, a *ta* meg van ismételve, miként az egyesszámi 2. személyű tárgynál: *pala-tš-ŷ-z. > E. *pala-dŷ-š > *pala-ta-dŷ-š*. M. *pala-dš-š > *pala-tš-dš-š*. Ez az alak eltolódott a többi személybe: ,ők csókolnak titeket, mi csókolunk, én csókollak, ő csóköl titeket‘.

XII. A praeteritumban is a többesszámi 3. személyű alanyt jelölő alak lett általánossá a többi személyben: *pals-ŷ-tš-ŷ-z. > E. *pali-dŷ-š*, M. *pala-dš-š* ,ők csókoltak titeket, mi csókoltunk, ő csókolt, én csókoltalak titeket‘.

XIII. A conjunctivusban a tárgy személye nincs külön névmási elemmel megjelölve. Az alany személyét a birtokos személyragok jelölik, miként a 3. személyű tárgyat jelölő praeteritumi alakokban. E. *pala-uli-še*, *pala-vli-še*, *pala-vli-zš*, *pala-voli-še*. M. *pala-lš-šš*, *pala-l’-tšš* ,ő csókolná, csókolta volna őt‘. E. *pala-uli-š*, *pala-vli-š*, *pala-voli-š*. M. *pala-lš-š* ,ők csókolnák, csókolták volna őt‘. E. *pala-uli-ňše*, *pala-vli-ňše*, *pala-vli-ndš*, *pala-vole-ňše*; M. *pala-lš-ňšš*, *pala-l’-tšň* ,ő csókolná, csókolta volna őket‘. E. *pala-uli-š*, *pala-vli-š*, *pala-voli-š*. M. *pala-lš-š* ,ők csókolnák, csókolták volna őket‘.

XIV. Az optativusban sincs megjelölve a tárgy személye, az alany személyét a birtokos személyragok jelölik: E. *pala-za* (= optativustő, mely tulajdonképpen az ige-tőből és az egyesszámi 3. személyű személyragból áll, vö. SZINNYEI: NyK. XLI. 237) *-zo* > *pala-šso* > *pala-šo*. PAAS.MordwLautl. 20. M. *pala-za-za > *pala-za-žš*, *pala-šš* ,csókolja őt‘. M. *pala-za-š* ,csókolják őt‘. M. **pala-za-z.n* (vö. v. neg. sg. 3. *la-za-žň*. PAAS.Chrest. 019.) > *pala-šň* ,csókolja őket‘. *pala-za-ž* ,csókolják őket‘.

XV. A conditionalisban és a desiderativusban sincsen megjelölve külön névmási elemmel a tárgy személye. Az alany személyét a birtokos személyragok jelölik, mégpedig a conditionalis praesensében, miként az indicativus praesensben, a conditionalis praeteritumában és conjunctivusában, valamint a desiderativusban, miként az indicativus praeteritumában. Az alakokat I. AHLQVIST és WIEDEMANN nyelvtanában az idézett helyen. (PAAS. Mordw. Chrest.-ban nincsenek.)

XVI. Az imperativusban az egyesszámi 1. személyű tárgyat *ms személynévmástő jelöli, a többesszámi 1. személyű

tárgyat a *m névmástőnek *-*i*-vel való többese; a 3. személyű tárgy nincs megjelölve külön névmási elemmel. Az alanyt a birtokos személyragok jelölik, az egész igevégzet a tárgyasragozású imperativusban olyan, mint az indicativus praesensben. Az imperativusban vagy a puszta igető vagy az *-*i* képzős nomen agentis szerepel. Ha az egész igevégzet az utóbbihoz járul, az egész igealak legtöbbször hasonlít az indicativus praeteritum tárgyasragozású alakjaihoz, mert a praeteritum *-*i* képzős nomen agentis, kivéve az egyes és a többes szám 3. személyét, ahol az *-*i* képzős nomen agentis indicativus praesensstől szerepel. E. *pala-mak*, *pali-mak*, M. *pala-mak* ,csókolj engem'. E. *pala-miś*, *pali-miś*, M. *pala-maśt*, *pala-maśk* ,csókoljatok engem'. E. *pala-miś*, *pali-miś*, M. *pala-maśt*, *pala-maśk* ,csókolj minket'. E. *pala-miś*, *pali-miś*, M. *pala-maśt*, *pala-maśk* ,csókoljatok minket'. E. *pali-k*, M. *pala-k* ,csókold őt'. E. *pali-γk*, M. *pala-śt*, *pala-jǫnt* ,csókoljátok őt'. E. *pali-t*, M. *pala-jt*, *pala-jk* ,csókold őket'. E. *pali-γk*, M. *pala-jǫnt*, *pala-jǫt*, *pala-ńk* ,csókoljátok őket'.

KLEMM ANTAL.